

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE TÜRK YAZI SİSTEMLERİ

Aziz MERHAN

Başlangıcından Günümüze TÜRK YAZI
SİSTEMLERİ, Hatice Şirin USER
Bilge Lükür Sanat Yayınları (İstanbul 2015)

Türkçe için kullanılmış alfabeleri ilk kez Hâmid Zübeyr [Koşay, 1897-1984] Arap-Fars alfabesiyle kaleme aldığı “Türklerin Bugüne Kadar Kullandığı Yazılar” (*Türk Yurdu*, S. 11-205, C. 2-22, 1928, s. 47-58) adlı yazısında Orhon, Türk, Uygur, Mani, Arap ve yeni Türk alfabeleri ele alınmıştır. Daha sonra A[gop] Dilâçar’ın (1895-1979) *Türk Diline Genel Bir Bakış* (Ankara 1964) adlı kitabındaki “Ek: Türkçeye Uygulanan Yazı ve Alfabeler”

(s. 170-188) yazısı görülmektedir. Onun ele aldığı alfabeler de Orhon-Yenisey veya Köktürk, Uygur, Suğdi (Soğdak), Çin, Tibet, Nasturi-Süryani, Mani, Brahmi, Passe-pa (ḥ P’ags-pa), Arap, Peçenek, Kuman, İbrani, Yunan, Ermeni, İslav, Latin – İslav ve Yeni Türk alfabeleri olup bunlardan bir kısmını tablo biçiminde sunmaktadır. Her iki bilim insanından sonra alfabeleri, Muharrem Ergin (1923-1995) “Türklerde Yazı ve Alfabeler” (*Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 340-373) yazısında açıklamıştır. Türkçe için kullanılan alfabeler kitap olarak, kısa bir süre önce aramızdan ayrılan Talat Tekin’in (1927-28 Kasım 2015) *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı* (Ankara 1997) başlıklı çalışmasında ele alınmıştır. Kitapta bir araya getirilen alfabeler daha önce *Tarih ve Toplum* dergisinin ilk 13 sayısında (1 Ocak 1984 – 1 Ocak 1985) “Çeşitli Alfabelerle Türkçe Yazılar” başlığıyla yayınlanmış olan yazılar ile Tibet alfabetesidir.

Bu çalışmalara bir yenisi, 2006 yılında eklenmişti ve 2015 yılında çalışma gözden geçirilerek yeniden yayımlandı. Ege Üniversitesi Türkologlarından Hatice Şirin User’in *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri* adlı bu çalışması, Türkçenin tarihî gelişimi boyunca yazımında kullanılan alfabeleri ve Türk dilleri için

kullanılmış ve kullanılmakta olan alfabeleri içermesi bakımından önemlidir.

Araştırma ve incelemenin yöntemi ve içeriği hakkında genel bilgileri içeren *Önsöz* (s. 7-10) ile kitapta yer alan *Kısaltmalar*'dan (s. 11-12) sonra kitap; *Giriş*, *Eski Çağ'dan Yakın Çağ'a Türk Yazı Sistemleri* ve *Yakın Çağ'da Türk Yazı Sistemleri* ana bölümlere (Eski Çağ ve Yakın Çağ tarih çağları zihinlerdeki çağrışımı farklı olması nedeniyle uygun olmamakla birlikte) ayrılmıştır.

Birinci ana bölüm olan *Giriş*'te (s. 13-23) yazının doğuşu ve gelişmesi irdelenmiş, alfabetik olmayan yazı sistemleri (örneğin çivi yazısı, hiyeroglif yazı), yazının yaygınlık kazanması meselesi ele alınmıştır.

İkinci ana bölüm olan *Eski Çağ'dan Yakın Çağ'a Türk Yazı Sistemleri* (s. 24-81); Türkçenin yazıldığı yazı sistemlerine değinilerek kökenleri, kullanılma süreleri ve yayıldıkları bölgeler hakkında ayrıntılı bilgiyi içermektedir. Bunlar tablolar hâlinde de sunulan ve her biri başlık şeklinde gösterilen Göktürk, Mani, Soğut, Uygur, Brahmi, Tibet, Süryani ve İbrani alfabeleridir. Bu alfabelerin tercih edilmesinin nedenleri üzerinde durularak Türkçenin fonolojisine uygun olup olmadığı da incelenmiştir. Her ne kadar *Önsöz*'de (s. 9) Grek alfabesi de bu bölüm içinde gösterilmişse de kitabın içeriğinde üçüncü ana bölüme dâhil edilmiştir.

Üçüncü ana bölüm olan *Yakın Çağ'da Türk Yazı Sistemleri* (s. 82- 387) en kapsamlı bölüm olup önce *Grek Al-*

fabesi, *Arap Alfabesi*, *Kiril Alfabesi* ve *Latin Alfabesi* bölümlerine ayrılmış, sonra bu bölümlerin içinde Türk dilleri için kullanılmış alfabeler ve gelişimleri ayrı ayrı irdelenmiştir. Ana bölümün alt başlıklarını kitaptaki tespitlerden yararlanarak şu şekilde buraya alabiliriz:

Grek Alfabesi (s. 82-90) Anadolu'da Karamanlı Türkçesi için 18-20. yüzyılda kullanılmıştır.

Arap Alfabesi (s. 90-141) İdil-Bulgar ve Karahanlı devletlerinden itibaren 19. yüzyıla kadar ortak alfabe olarak kullanılmış, 19. yüzyılın sonunda başlayan reform çalışmalarıyla bazı değişikliklerle varlığını devam ettirmiştir. Bu kısımda ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan ve Cumhuriyet sonrasında devam eden çalışmalara değinilmiştir. Osmanlı dışında Doğu Türkistan (Uygur) ile İran'da Güney Azerbaycan bölgesindeki alfabeler de ele alınmıştır.

Kiril Alfabesi (s. 141-365) kısmında alfabenin ortaya çıkışından bahsedildikten sonra Türk halkları arasında zaman içinde nasıl ve ne şekilde kullanılmaya başladığına değinmiş ve bunları tek tek ele almıştır. Bunun nedenini yazar, *Önsöz*'de (s. 9) bu toplulukların yüzyılda ortalama 3-4 alfabeye değiştirmek zorunda olmasından doğan karışıklığı engellemek olduğunu belirtir. Bu alfabeyi kullanan halklar Çuvaş, Yakut, Altay, Hakas, Şor, Tuva, Gagavuz, Türkmen, Azerbaycan, Kırım, Nogay, Kumuk, Karaçay-Balkar, Karakalpak, Kazak, Uygur (Sovyet), Kırgız, Başkurt, Tatar, Özbek halklarıdır. Bu

kısımın son alt başlığı içinde Türk-Kiril alfabelerinde 62 harften ortak olan 33 tanesi ve ortak olmayan 29 tanesi tablo biçiminde (s. 362-365) sunulmuştur.

Latin Alfabeti (s. 365-387) 1920 yıllarından itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu kısımda Latin alfabesinin tarihi hakkında kısa bilgi, Türkçe ile Latin alfabesi arasındaki tarihî ilişki, Sovyetler Birliği'nde Latin alfabesi girişimi, Osmanlı Devri'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Latin alfabesi girişimi ve alfabenin kabul edilmesi ele alınmıştır.

Bütün bunlardan sonra *Kaynaklar* (s. 389-400) ve *Dizin* (s. 401-408) bölümleri bulunmaktadır.

Elimizdeki bu çalışmada, genel itibarıyla Türkçenin ve Türk dillerinin yazımında kullanılmış olan alfabeler ayrıntısıyla ve örnekleriyle bilimsel titizlik içinde derlenip toparlanmıştır. Gerekli yerlerde yerli ve yabancı kaynaklara başvurulmuş, dipnotlarda çalışmalara göndermelerde bulunulmuş ve gerektiğinde ek bilgiler verilerek çalışma zenginleştirilmiştir.

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN FRANSIZCA KELİMELERİ

Zeynep ŞENER

Doç. Dr. Nezahat Özcan'ın kaleme aldığı *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Fransızca Kelimeleri*, Tanpınar'ın tüm eserlerinde kullandığı Fransızca kelimeleri derleyen ve okuyucuya sistematik bir şekilde sunan bir çalışmadır.

Tarih boyunca çeşitli milletlerin birbirleriyle iletişimde bulunmaları onların dillerinde de meydana gelecek alışverişi kaçınılmaz kılar. Türkçe de başta Arapça ve Farsça olmak üzere zamanla siyasetinin veya milletinin yönelimine göre çeşitli dillerden kelime edinerek yüzyıllar içinde zenginleşir. Fransızca da bu dillerden biridir.

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962), Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden oluşuyla araştırmacıları

kendine çeker. Sanatkâr hakkında çeşitli araştırmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Tanpınar-Fransızca münasebeti ise daha önce üzerinde inceleme yapılmayan bir mevzudur. Bu açıdan sözü edilen kitap, Tanpınar'ın üslubunu anlamada tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Tanpınar'ın eserlerinde kullandığı, Türkçede mevcut olan yahut olmayan Fransızca kelimeleri içeren kitap kapsamlı bir çalışmanın sonucudur.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Fransızca Kelimeleri, Özcan'ın bu çalışmaya başlarken nereden yola çıktığını ve değişen fikirlerini açıklayan bir "Söz Baş" ile başlar. "*Sanatkârın kullandığı kelimeler, şahsiyetinin ve üslubunun göstergesidir.*" diyen Özcan, yapılan çalışmanın bu noktadan yola çıktığını belirtir. Kitapta, Tanpınar'ın eserleri dikkatli bir şekilde incelenerek kullanılan Fransızca kelimeler tespit edilir. Fransızca kelimelerin tarandığı eserler ise *Ayda-*